

УДК 341.1.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.70>

АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ ТА РОЗРОБКИ ДІЄВОГО МЕХАНІЗМУ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА

Міщук І.В.,*кандидат юридичних наук, професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін**Національний університет водного господарства та природокористування,**<https://orcid.org/0000-0002-1491-161X>***Киричук Б.С.,***здобувач вищої освіти 3-ого року**навчання навчально-наукового інституту права**Національний університет водного господарства та природокористування*

Міщук І.В., Киричук Б.С. Агресія Російської Федерації проти України: актуальні питання щодо створення спеціального міжнародного трибуналу та розробки дієвого механізму компенсації за злочини проти миру та безпеки людства.

У статті досліджуються доктринальні основи й правові підстави створення Спеціального міжнародного трибуналу для притягнення до кримінальної відповідальності вищих посадових осіб Російської Федерації, винних за вчинення міжнародних злочинів на території України.

Встановлено, що одним із найбільш складних й актуальних питань сучасної юридичної науки є взаємодія міжнародної та національної кримінальних юрисдикцій. З огляду на це, автором проаналізовано особливості й тенденції співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. Доведено, що ефективність функціонування Суду залежить не тільки від розширення кола держав-учасниць, але й від можливості реалізувати заходи протидії міжнародним злочинам на національному рівні.

У ході дослідження встановлено, що майбутня ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду значно полегшить процес співробітництва з провідними європейськими правовими організаціями, а також уможливить реалізацію процесу кримінального переслідування відповідно до сучасних еталонних стандартів міжнародного кримінального права. Для досягнення відповідного результату Україні слід використати найбільш оптимальний спосіб імплементації положень Римського статуту – внести зміни і доповнення до відповідних законодавчих актів, серед яких автором виділено Кримінальний кодекс України, Криміналь-

ний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України. Акцентовано увагу на тому, що процес внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, що стосуються вітчизняної кримінальної юрисдикції, повинен супроводжуватися прийняттям спеціального Закону України «Про співпрацю з Міжнародним кримінальним судом».

Також у ході дослідження встановлено, що перспектива співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом надасть унікальну можливість застосовувати в національному законодавстві нові процедури щодо захисту прав і свобод громадян України. Водночас, автором доведено, що Міжнародний кримінальний суд суттєво обмежується в компетенції щодо справ, які стосуються притягнення до відповідальності вищого керівництва Російської Федерації за геноцид і злочини проти людяності. З огляду на це, автором проведений комплексний і всебічний аналіз правових підстав створення Спеціального міжнародного трибуналу.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, Спеціальний міжнародний трибунал, відносини України та Російської Федерації, кримінальна відповідальність, міжнародні злочини, репарації.

Mishchuk I., Kyrychuk B. The aggression of the Russian Federation against Ukraine: topical issues of establishing a special international tribunal and the developing an effective mechanism of compensation for crimes against peace and security of mankind.

The article examines the doctrinal foundations and legal grounds for the establishment of a Special International Tribunal for the prosecution of senior officials of the Russian Federation responsible for

committing international crimes on the territory of Ukraine.

It has established that the interaction of international and national criminal jurisdictions is one of the most complex and topical issues of modern legal science. With this in mind, the author analyzes the peculiarities and trends of Ukraine's cooperation with the International Criminal Court, which is generally considered to be the first legal institution to prosecute persons responsible for genocide, war crimes and crimes against humanity. The author proves that the effectiveness of the Court's functioning depends not only on the expansion of the number of States Parties, but also on the ability to implement measures to counter international crimes at the national level.

The study has established that the future ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court will greatly facilitate the process of cooperation with leading European legal organizations, and will also make it possible to implement the criminal prosecution process in accordance with the modern reference standards of international criminal law. To achieve the relevant result, Ukraine should use the most optimal way to implement the provisions of the Rome Statute - to amend and supplement the relevant legislative acts, among which the author identifies the Criminal Code of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine, and the Criminal Executive Code of Ukraine. The author emphasizes that the process of amending and supplementing the legal acts relating to domestic criminal jurisdiction should be accompanied by the adoption of a special Law of Ukraine "On Cooperation with the International Criminal Court".

The study also establishes that the prospect of Ukraine's cooperation with the International Criminal Court will provide a unique opportunity to apply new procedures in national legislation to protect the rights and freedoms of Ukrainian citizens. At the same time, the author proves that the International Criminal Court is significantly limited in its competence in cases involving the prosecution of the top leadership of the Russian Federation for genocide and crimes against humanity. With this in mind, the author conducts a comprehensive and in-depth analysis of the legal basis for the establishment of the Special International Tribunal.

Keywords: International Criminal Court, Special International Tribunal, relations between Ukraine and the Russian Federation, criminal liability, international crimes, reparations.

Постановка проблеми. Спільна історія стала ключовим фактором що визначав міждержавні відносини України та Російської Федерації (далі – РФ) впродовж усього пострадянського періоду. Однак цей вплив сьогодні прийнято вважати здебільшого негативним, попри постійні звернення

до таких категорій, як «братні народи», «спільність традицій», «історичні зв'язки». Вважаємо, що після розпаду СРСР і втрати статусу «першої серед рівних» у рамках світової наддержави, РФ так і не змогла позбутись імперських намірів та реваншистського стилю мислення. Відповідно, сьогодні її політика набула нового, неочікуваного для цивілізованого світу курсу - знищити дотла український народ, використовуючи всі наявні засоби тоталітарного режиму правління. Як наслідок, починаючи з 24.02.2022 через збройний напад РФ загинуло більше 10 тис. мирних громадян України, ще понад 7 млн осіб стали біженцями [3].

З огляду на це, вважаємо, що сьогодні міжнародні злочини посідають першість у переліку суспільно небезпечних діянь, які здатні посягати на пріоритетні інтереси демократичної спільноти – мир та безпеку суверенної держави.

Як свідчить історія, наслідки Першої та Другої світових воєн призвели до знищення більше 100 млн осіб, у тому числі воїнів та мирного населення, а відтак світова спільнота все частіше розглядала ідею формування наднаціональної судової установи, головною функцією якої стало б притягнення винних до відповідальності за вчинення найтяжчих злочинів проти миру та людяності [15, с.113]. Альтернативною відповіддю на цей запит стало створення Нюрнберзького (1945 рік) та Токійського трибуналів (1946 рік). Однак якщо ці Трибунали припинили свою діяльність відразу після винесення обвинувального вироку, то Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС), який розпочав роботу 2002 року, працює на постійній основі. Здавалося б, перспектива співробітництва України з МКС зможе надати унікальну можливість для притягнення вищого керівництва РФ до кримінальної відповідальності, однак і тут міжнародна спільнота стикається з рядом непередбачуваних проблем правового характеру.

Стан опрацювання. З огляду на те, що збройна агресія РФ триває в Україні ще з 2014 року, можна стверджувати, що проблема притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинення найтяжчих міжнародних злочинів вже стала предметом активного обговорення в наукових колах нашої держави. Так, Тополевський Р.Б., Суховерський М.Я. та Стратій О.В. детально розглядають правову природу МКС [14; 13]. Волинець Р.А., Камінська Н.В. і Щербань Є.В. зосереджують увагу на проблемі імплементації положень Римського статуту – міжнародного договору, який регламентує діяльність МКС [1; 21]. У той же час, віддаючи належне напрацюванням дослідників, зауважимо, що питання створення Спеціального міжнародного трибуналу для притягнення до кримінальної відповідальності вищого керівництва РФ залишається недослідженим, а тому воно потребує переосмислення, враховуючи сучасний досвід України.

Мета дослідження – комплексно й всебічно проаналізувати доктринальні основи та правові підстави створення Спеціального міжнародного трибуналу для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних за вчинення міжнародних злочинів на території України, а також, враховуючи історичний досвід, визначити перспективи отримання Україною від РФ матеріального й морального відшкодування.

Виклад основного матеріалу. МКС, більш відомий як Гаазький трибунал – це перший постійний наднаціональний суд у кримінальних справах, створений на основі спеціального міжнародного договору з метою подолання безкарності осіб, відповідальних за найтяжчі міжнародні злочини [21, с. 139]. Протягом усього ХХ століття світова спільнота намагалася вирішити проблему, пов'язану з неможливістю притягнення винних до кримінальної відповідальності за такі діяння, як геноцид і злочини агресії. Однак тільки наприкінці 1990-х, після закінчення Холодної війни, в Римі під егідою ООН було скликано Дипломатичну конференцію, під час якої світова спільнота досягла історичного рубежу, підписавши Римський статут – правову основу роботи МКС.

Цікавим видається той факт, що під час проведення конференції в Римі провідні держави світу, зокрема США й Ізраїль, активно підтримували ідею заснування МКС, однак згодом вони висловили неготовність відмовитися від суверенного права здійснювати кримінальне правосуддя та, як наслідок, відкликали свій підпис з Римського статуту. Як зазначає Р. Волинець, позиція США пояснюється тим, що ратифікація Римського статуту означатиме порушення національних інтересів та суверенітету держави [1, с. 291]. На противагу Римському статуту Конгрес США 2002 року прийняв спеціальний Закон про захист американських військовослужбовців за кордоном, який дозволяє безперешкодне застосування військової сили для визволення громадян США на території будь-якої держави. А в тому випадку, коли хтось ініціюватиме процедуру видачі громадян МКС, США припинять надавати військову допомогу союзникам [20]. На наше переконання, ратифікувавши Римський статут, США наражатимуть себе на отримання великої кількості позовів у кримінальних справах, що стосуються міжнародних злочинів, а тому вони залишають за собою право переслідувати винних осіб.

Схожу ситуацію можна спостерігати і з рішеннями РФ: вище керівництво держави встигло відкликати свій підпис з Римського статуту безпосередньо перед проголошенням Прокурором МКС доповіді, в якій вперше було заявлено, що військові дії в Україні є кровопролитним збройним конфліктом. РФ справді не сподобалася така заява, адже вона суперечить версії, згідно з якою в Україні немає ворожих військ, а Кримський пів-

острів добровільно увійшов до складу РФ після проведення вільного й справедливого референдуму [19].

В Україні ефективність роботи МКС гальмується через відмову нашої держави ратифікувати Римський статут, незважаючи на те, що документ підписано ще в січні 2000 року. Подібно до США, Україна не готова цілком відмовитися від суверенного права здійснювати кримінальне переслідування. Також перепоною до повноцінної співпраці залишається необхідність реформування національного законодавства відповідно до вимог Римського статуту. На переконання Є. Щербань і Н. Камінської, найбільш оптимальним способом імплементації цього міжнародного договору є внесення змін і доповнень до таких законодавчих актів, як Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, а також створення спеціального законодавства – Закону України «Про співпрацю із Міжнародним кримінальним судом» [21, с. 142]. Вперше ініціатива гармонізації кримінального права України зі стандартами Римського статуту була висловлена 2016 року в проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України». Однак цей законопроект, як і ряд інших все ще не був прийнятий Верховною Радою України [1, с. 289]. Отже, що наша держава повинна ратифікувати Римський статут не лише для забезпечення повноцінної співпраці з МКС, але й для виконання обов'язкових вимог щодо вступу до ЄС.

Розпочавши збройний конфлікт, РФ «підштовхнула» Україну до МКС, адже для всебічного розгляду цієї ситуації було недостатньо внутрішніх ресурсів та юрисдикції кримінальних судів України. Відтак, отримавши 2014 року первинні докази про вчинення протиправних дій, Верховна Рада України звернулася до МКС з проханням притягти до кримінальної відповідальності четвертого Президента України та його союзників-посадовців за злочини проти людяності під час організації мирних акцій протесту з 30 листопада по 22 лютого 2014 року. Розглянувши таку заяву, МКС дійшов до безпрецедентного рішення – він визнав свою юрисдикцію у цій категорії справ, незважаючи на те, що Україна не ратифікувала Римський статут [6].

2015 року ситуація повторилася – Україна знову звернулася до МКС з проханням притягнути до кримінальної відповідальності ватажків терористичних угруповань «ДНР/ЛДНР», винних за умисне вчинення воєнних злочинів і злочинів проти людяності на сході України (Донецька і Луганська області) та в Криму. МКС об'єднав першу та другу заяви Верховної Ради України і, врешті, наприкінці 2020 року ухвалив рішення про початок офіційного досудового розслідування на території України [6].

Насправді, наша держава вже зробила важливий крок до ратифікації Римського статуту, адже 30.06.2019 набрала чинності редакція ч.6 ст.124 Конституції України, відповідно до якої наша держава може визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом [5].

З цього приводу в жовтні 2019 року було проведено два сумісних Круглих столи, під час яких представники Комітету Верховної Ради України з прав людини й Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності провели активну дискусію на тему «Необхідність ратифікації Римського статуту МКС». Серед позитивних аргументів виділимо те, що «Україні не варто розглядати ратифікацію Римського статуту як загрозу відповідальності, навпаки – це один з інструментів захисту від військової агресії та винесення дієвого покарання винним у міжнародних злочинах». У той же час противники ратифікації обґрунтовують свою позицію таким висловлюванням: «Визнання юрисдикції МКС надасть РФ можливість притягнути наших захисників до відповідальності, а також подати велику кількість «фейкових» позовів проти України, аналогічно з ситуацією в Грузії» [6]. На жаль, спростувати це твердження виявилось доволі важко, адже жодна держава світу, у тому числі Україна, не застрахована від зловживання стороною збройного конфлікту. Єдиним правильним рішенням може стати проведення неупередженого й безстороннього досудового розслідування, у ході якого МКС встановить усі фактичні обставини справи. Тобто в цьому випадку головну роль відіграватимуть лише докази, які досліджує безпосередньо Офіс прокурора МКС. Якщо ж буде встановлено факт відмови держави у сприянні розслідуванню, Суд наділений повноваженнями самостійно ініціювати відкриття кримінального провадження за наявними обставинами справи.

Проаналізувавши практику роботи Суду, можна стверджувати, що за понад 20 років функціонування Офіс Прокурора МКС ініціював відкриття близько 30 кримінальних проваджень, однак лише чотири з них отримали логічне завершення [8]. Показовим для України й Росії можна вважати засудження колишнього президента Судану Омара аль-Башира, який є відповідальним за криваві наслідки так званого «дарфунського конфлікту».

МКС встановив, що Омар аль-Башир, який виступав на стороні арабських етнічних груп, користуючись силовою перевагою, тривалий час надавав вказівки уряду країни вести політику знищення африканських племінних поселень [7].

Як стверджує Д. Черно, сторони конфлікту неодноразово звинувачували один одного в таких серйозних порушеннях прав людини, як масові вбивства та грабеджі мирних жителів. Крім прагнення захопити родючі землі та багаті родовища нафти, головною причиною кривавих подій свідки також називають расову й релігійну нетерпи-

мість арабської частини населення до африканської [17, с. 130].

2005 року у відповідь на численні звернення постраждалих Рада Безпеки ООН доручила МКС провести неупереджене розслідування подій «дарфунського конфлікту». Як наслідок, 21.07.2008 Суд публічно висунув проти Омара аль-Башира сім звинувачень у воєнних злочинах, злочинах проти людяності, масових вбивствах та насильницькому переселенні корінних жителів [7]. Поряд з цим, зауважимо, що для звинувачення в геноциді, яке МКС розглядав спершу, достатніх і переконливих підстав не знайшлося. Водночас, під час проголошення вироку Суд видав ордер на арешт колишнього президента Судану. Таке рішення впевнено можна називати безпрецедентним, адже Омар аль-Башир став першим чинним главою держави, проти якого було висунуто звинувачення органом міжнародної кримінальної юстиції. Сам же колишній президент Судану, заручившись підтримкою Ліги арабських держав, Африканського Союзу і Руху неприєднання, публічно заявив, що відкидає усі звинувачення та не буде виконувати рішення МКС [7]. За словами Б. Черкас, такі заяви Омара аль-Башира не лише не розв'язали міжетнічний конфлікт, але й загострили ситуацію в регіоні, адже тепер у протистояння була втягнута ООН – лише з другої спроби Рада Безпеки ООН формально створила в Дарфурі спільну миротворчу Місію ООН і Африканського Союзу, метою якої визнано контроль за дотриманням прав та інтересів корінних жителів Судану [16, с. 27].

Також цікавим видається той факт, що РФ виступила проти одностайної позиції європейської спільноти та назвала видачу арешту для чинного президента «небезпечним та вирішальним прецедентом» [7].

Незважаючи на «криваву» репутацію, у квітні 2015 року Омар аль-Башир вчоргове був обраний президентом Судану, набравши 94,05% голосів виборців. За свідченнями аналітиків, 30-річний досвід правління Омара аль-Башира призвів до різкого погіршення економічної та політичної ситуації в Судані, кульмінацією чого став державний переворот у квітні 2019 року. Президент Судану намагався виправити ситуацію введенням надзвичайного стану та заміною вищих посадових осіб апарату держави, однак ці заходи мали винятково тимчасовий характер. Нова влада арештувала Омара аль-Башира і за національним законодавством розпочала досудове розслідування щодо корупційної діяльності діяча та його вказівок вбивати демонстрантів. У 2021 році чинна влада Судану погодилася на екстрадицію Омара аль-Башира до Гааги, де він сьогодні відбуває заслужене покарання [7].

Комплексний аналіз рішень МКС щодо злочинів Омара аль-Башира змушує задуматися

про можливість арешту чинного президента РФ – Володимира Путіна. Він, як і колишній президент Судану, також неодноразово заявляв під час офіційних зустрічей з пресою про небажання виконувати рішення МКС з огляду на те, що РФ відкликала свій підпис з Римського статуту. На наше переконання, засудження президента РФ можливе лише завдяки одному з двох випадків. Так, зокрема, перший варіант передбачає появу в РФ нової влади, ініціатори якої відстоюватимуть демократичні цінності європейської спільноти та здійснять державний переворот. Під час цих визначальних у історії РФ подій чинний президент залишиться без підтримки правлячих сил та буде змушений визнати вимоги нової влади. Вважаємо, що в такому випадку відкликання підпису РФ з Римського статуту не стане перешкодою до екстрадиції президента до Гаазького суду. Водночас, погодьмося, що 15-річний досвід правління чинного президента став ознакою стабільності для багатьох жителів РФ, поодинокі демонстранти не мають масової підтримки, а тому ймовірність державного перевороту сьогодні розцінюється як малоймовірна.

З іншої сторони, Рада Безпеки ООН може надати МКС вказівку імперативного характеру розпочати досудове розслідування злочинів РФ, незважаючи на те, що ця держава відкликала свій підпис з Римського статуту. Однак і цей варіант важко назвати ймовірним, адже Рада Безпеки ООН гарантовано не зможе встановити зв'язок з МКС з огляду на те, що РФ, яка вважається однією із п'яти провідних членів-засновників Організації, використовує право вето щодо всіх рішень, які стосуються України.

Другий варіант – створення Спеціального міжнародного трибуналу не тільки для притягнення до кримінальної відповідальності чинного президента РФ, але й щодо всіх сенаторів Ради Федерації, які надали одностайну згоду на використання Збройних Сил РФ на території України.

28.02.2022 представники понад п'ятдесяті українських громадських організацій звернулися до ООН з вимогою негайно розпочати роботу зі створення Спеціального міжнародного трибуналу, функціональним призначенням якого буде притягнути до кримінальної відповідальності більше двадцяти посадових осіб РФ [11].

Міністр закордонних справ України Д. Кулеба підтримав таку позицію та 04.02.2022 під час організації платформи Королівського інституту міжнародних відносин вперше публічно представив декларацію щодо створення в Гаазі Спеціального трибуналу для покарання за злочин агресії проти України. За його словами, рішення чинного президента РФ відкрито атакувати Україну створює серйозні виклики для міжнародного правопорядку, який був встановлений спільними зусиллями європейської спільноти

після 1945 року. Президент РФ намагається змінити принцип верховенства права та право на самовизначення народів застосуванням військових сил [11]. Доцільність прийняття декларації підтверджується 37 підписами провідних юристів Європи, Америки та Азії. Як наслідок, позицію України підтримали не лише окремі представники демократичного світу, але й Парламентська асамблея Ради Європи, Парламентська асамблея НАТО, Парламентська асамблея ОБСЄ і депутати Європарламенту.

21.11.2022 Парламентська асамблея НАТО визнала РФ державою-терористом, а також підтримала резолюцію, в якій мовиться про негайне створення Спеціального міжнародного трибуналу. Слідом за Парламентською асамблеєю НАТО 23.11.2022 Європарламент визнав РФ державою-спонсором тероризму та державою, яка застосовує засоби тероризму. Відзначимо, що відразу після цієї заяви РФ завдала черговий масований ракетний удар по об'єктах критичної інфраструктури України, внаслідок чого більша частина держави на тривалий час залишилася без електропостачання [11].

На нашу думку, також цікавою видається пропозиція Єврокомісії створити гібридний суд – спеціалізований судовий орган, який буде інтегрований у національну систему правосуддя, однак рішення виноситимуться вітчизняними та міжнародними суддями спільно [3].

19.01.2023 Європарламент проголосував за прийняття визначальної резолюції, у якій закликав створити Спеціальний міжнародний трибунал не лише для чинного президента РФ Володимира Путіна, однак і для чинного президента Республіки Білорусь (далі – РБ) – Олександра Лукашенка. Так, зокрема, щодо невизнаного європейською спільнотою президента РБ польські правовики направили заяву до Гааги, де на 160 сторінках обґрунтували свої звинувачення О. Лукашенку в геноциді та злочинах проти людяності. Важливість цієї заяви підтверджується тим, що ініціаторами звинувачення президента РБ виступили не лише польські діячі, але й численні громадяни РБ на чолі з керівником Народного антикризового управління [3].

За словами експерта Центру політико-правових реформ Є. Крапивіна, українці можуть розраховувати на підтримку світової спільноти, адже Європарламент дотримується послідовної позиції: 23.11.2022 Організація визнала РФ державою – спонсором тероризму, а вже 19.01.2023 проголосувала за резолюцію щодо створення Спеціального міжнародного трибуналу [3]. Поряд з цим, європейська спільнота ще не наважилася на підписання єдиної міжнародної угоди про створення такого судового органу, без підтримки провідних держав світу рішення Європарламенту не матимуть юридично значимої сили.

На наше переконання, після створення Спеціального міжнародного трибуналу Україна може ініціювати процедуру стягнення репарацій з РФ за геноцид і злочини проти людства. Як стверджують у Європейській комісії і Світовому банку, Україна вже зазнала катастрофічних збитків від повномасштабного вторгнення РФ – загальна сума втрат оцінюється європейською спільнотою більш ніж у 350 млрд доларів США [10]. Цілком очевидно, що після кожного масованого ракетного удару по території України сума збитків зростає в декілька разів.

Так, за підрахунками Київської школи економіки (англ. – KSE), за десять місяців війни РФ зруйнувала більше 150 тис. житлових будинків, більше 2100 шкіл та дитячих садочків, більше 770 об'єктів культури, більше 100 залізничних вокзалів, більше 20 аеропортів загального призначення, 10 ТЕЦ і 322 котельні. Непрямі збитки від війни, тобто збитки, які вважаються недоотриманими приватним бізнесом, обчислюються сотнями мільярдів доларів США. Загальний прямий і непрямий збиток наближається до трильйона доларів США [4].

У міжнародному праві збитки, отримані державою-переможцем внаслідок війни, прийнято називати репараціями. 14.11.2022 Генеральна Асамблея ООН скликала екстрене засідання, під час якого було ухвалено резолюцію, що передбачає відповідальність РФ за виплату в повному обсязі репарацій для України. Заслухавши доповідь Генеральної Асамблеї ООН, В. Небензя, постійний представник РФ при ООН, назвав резолюцію «юридично нікчемним документом», а посадові особи держави-терориста – «формалізацією пограбування золотовалютних резервів РФ» [2].

У цьому контексті в більшості українців виникає запитання, чи існують випадки повноцінної виплати репарацій для постраждалих внаслідок війни держав. Одним із найвідоміших випадків є виплата країнам Антанти зі сторони Німеччини суми розміром понад 269 млрд золотих марок. Протягом наступних років сума репарацій поступово зменшувалася, однак, щоб повністю звільнитися від боргів Німеччині знадобилося 90 років – останні виплати були здійснені у 2019 році [10].

Іншим яскравим прикладом дії механізму репарацій можна вважати виплати Іраку за незаконну окупацію Кувейту протягом 1990-1991 років. У той час, коли для сплати репарацій Німеччиною знадобилося підписання спільного багатостороннього міжнародного договору, підставою для виплати Іраком репарацій стала резолюція Ради Безпеки ООН. За словами експерта Академії європейського захисту прав людини при Кельнському університеті П. Райн-Фішер, загалом Ірак виплатив Кувейту більше 52 млрд доларів США [18].

Що ж стосується України, то перше питання, на яке слід відповісти для вибору адекватного правового механізму, полягає в позиції РФ щодо

виплати репарацій. Малоімовірно, однак якщо РФ добровільно погодиться на сплату збитків для України, то найдоцільнішим варіантом буде використати рішення Ради Безпеки ООН про створення Комісії з міжнародних позовів подібно до досвіду Кувейту. У протилежному випадку, коли РФ принципово заперечуватиме можливість виплати репарацій, Україна стикнеться з безпрецедентною ситуацією – РФ як постійний член Ради Безпеки ООН використовуватиме право вето щодо кожного рішення, яке стосуватиметься нашої держави. За словами В. Новікова, виходом з цієї ситуації може бути лише один з трьох варіантів, а саме: організаційна зміна складу ООН, позбавлення РФ права вето в Раді Безпеки ООН, створення нового механізму стягнення репарацій без участі представників РФ. На переконання експерта, укладення міжнародного договору без участі РФ вважатиметься «вибірковим правосуддям» та дозволить РФ укласти подібний договір з державами-противниками, де вимагатиме від Європи сплати репарацій на свою користь за допомогу нашої державі у війні [12].

На нашу думку, у цьому випадку єдиним правильним рішенням буде повернення до концепції Спеціального міжнародного трибуналу, створеного не під егідою Ради Безпеки ООН, а під юрисдикцією Генеральної Асамблеї ООН, де РФ має значно менший вплив на політичні рішення. Рішення такого нового судового органу автоматично визнаватимуться джерелом міжнародного права. Так, зокрема, трибунал може винести рішення про забезпечення позову України щодо репарацій шляхом арешту всіх російських активів. У такому випадку умовою для розблокування активів стане не припинення військового вторгнення, а повна сплата репарацій для нашої держави. Як наслідок, активи, заморожені як контрзахід проти подальшого вторгнення Збройних Сил РФ в Україну, не конфіскуватимуться, норми міжнародного права не будуть порушені.

Таким чином, можна стверджувати, що сьогодні в Україні немає єдності думок щодо необхідності ратифікації Римського статуту. На наше переконання, ця проблема пов'язана з неусвідомленням переважної частини населення України необхідності приведення національного законодавства у відповідність до положень міжнародного права. Ратифікація Римського статуту – це складний і комплексний процес, який повинен супроводжуватися внесенням змін до кримінального, кримінального процесуального й кримінально-виконавчого законодавства.

Втілення процесу ратифікації Римського статуту дозволить отримати безперешкодний доступ до діяльності МКС та запустити роботу абсолютно нового механізму – притягнення до кримінальної відповідальності вищого керівництва РФ за злочини, вчинені на території України.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що сьогодні РФ вміло оперує всіма правовими інструментами, що дозволяє їй безкарно й надалі продовжувати військову агресію проти мирної частини населення України. З огляду на це, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на пошуку нових альтернатив притягнення посадових осіб РФ до відповідальності за вчинення злочинів геноциду і злочинів проти людства. Подолати спротив РФ цілком можливо, якщо заручитися одностайною підтримкою міжнародної спільноти. З огляду на це, одним із варіантів для закінчення війни в Україні може стати створення Спеціального міжнародного трибуналу, судді якого не тільки зможуть видати ордери на арешт винних осіб, але й запустити процес сплати РФ репарацій для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волинець Р.А. До питання ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №12. С. 289–293.
2. Генасамблея ООН закликала Росію виплатити репарації Україні. *Радіо Свобода* : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-henasamblea-oon-reparatsii-rosia/32130612.html> (дата звернення: 16.02.2023).
3. Європарламент ухвалив рішення про створення трибуналу за злочин агресії проти України. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3655298-evroparlament-uhvaliv-risenna-pro-stvorennia-tribunalu-za-zlocin-agresii-proti-ukraini.html> (дата звернення: 16.02.2023).
4. Загальна сума задокументованих збитків внаслідок війни України з РФ. *KSE*: веб-сайт. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-skladaye-110-4-mlrd-minimalni-potrebi-u-vidnovlenni-zruynovanih-aktiviv-zrosli-do-18-8-mlrd/> (дата звернення: 16.02.2023).
5. Конституція України: від 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними згідно з Законами України № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013, № 742-VII від 21.02.2014, № 1401-VIII від 02.06.2016, № 2680-VIII від 07.02.2019, № 27-IX від 03.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 01.12.2021).
6. Маніпуляція фактами: чи насправді ратифікація Римського статуту є великою проблемою? *Юридична газета Online*: веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/manipulyaciya-faktami-chi-naspravdi-ratifikaciya-rimskogo-statutu-e-velikoyu-problemoju.html> (дата звернення: 16.02.2023).
7. Міжнародний кримінальний суд прагне арешту президента Судану. *Радіо Свобода* : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1504179.html> (дата звернення: 16.02.2023).
8. Міжнародний кримінальний суд: внутрішня динаміка, геополітика та Україна. *Українська гельсінська спілка з прав людини*: веб-сайт. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/mizhnarodnyy-kryminalnyy-sud-vnutrishnia-dynamika-heopolityka-ta-ukraina/> (дата звернення: 16.02.2023).
9. Римський статут Міжнародного кримінального суду: міжнародний документ ООН від 17.07.1998 р. № 995-588. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 16.02.2023).
10. Росія заплатить за все: що таке репарації та чому важливо змусити РФ їх виплатити. *Слово і Діло*: веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/27/stattja/polityka/rosiya-zaplatyt-vse-take-reparacziyi-ta-chomu-vazhlyvo-zmusyty-rf-yix-vyplatyty> (дата звернення: 16.02.2023).
11. Спеціальний трибунал над Путіним і Лукашенком: алгоритм створення і можливість покарання. *АрміяInform*: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/01/27/speczialnyj-trybunal-nad-putinyim-i-lukashenkom-algorytm-stvorenniya-mozhlyve-pokarannya/> (дата звернення: 16.02.2023).
12. Стягнути репарації з РФ: варіанти дій. *Економічна правда*: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/13/688094/> (дата звернення: 16.02.2023).
13. Суховерський М.А., Стратій О.В. Юрисдикцій Міжнародного кримінального суду. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: зб. матеріалів доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. Кропивницький : Донецький державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 295–298.
14. Тополевський Р.Б. Порушення прав людини та воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду внаслідок агресії РФ: особливості документування громадськими правозахисними організаціями. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану*: зб. матеріалів доп. учас. наук. семінару. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 277–280.

15. Троян С.С. Перша та Друга світові війни в історії людства: монографія. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 316 с.
16. Черкас Б.В. США і врегулювання Дарфунського конфлікту. *Актуальні проблеми міжнародний відносин*. 2015. Вип.88. С. 27-28.
17. Черно Д.І. Участь міжнародної спільноти у врегулюванні Дарфунського конфлікту. *Наукові праці. Історія*. 2012. Том 198. № 186. С. 128–131.
18. Чи можна змусити Росію сплачувати репарації Україні? *Made for minds*: веб-сайт. URL: <https://www.dw.com/uk/ci-mozna-zmusiti-rosiu-splacuvati-reparacii-ukraini/a-63812037> (дата звернення: 16.02.2023).
19. Чому Росія вийшла з Міжнародного кримінального суду? *TCH Свобода*: веб-сайт. URL: <https://tsn.ua/svit/chomu-rosiya-viyshla-z-mizhnarodnogo-kriminalnogo-sudu-foreign-policy-808065.html> (дата звернення: 16.02.2023).
20. Чому США тиснуть на Міжнародний кримінальний суд? *Радіо Свобода*: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29486471.html> (дата звернення: 16.02.2023).
21. Щербань Є.В., Камінська Н.В. Деякі питання імплементації Римського статуту про Міжнародний кримінальний суд. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (115). С. 138–143.